

ІНТЕГРАЦІЯ ЕКОНОМІКИ ВОЛИНІ В ГОСПОДАРСЬКУ СИСТЕМУ СРСР НА ПЕРШОМУ ЕТАПІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (ВЕРЕСЕНЬ 1939 – ЧЕРВЕНЬ 1941 РР.)

В.В. Вісін, Т.М. Вісина

Луцький національний технічний університет, visinvv@mail.ru, visinat@mail.ru

Внаслідок радянсько–німецьких домовленостей 1939 р. Волинь опинилася в «сфері інтересів СРСР». На захоплених західноукраїнських землях більшовики почали форсованими темпами здійснювати заходи по якнайшвидшому інтегруванню їх в складову частину Радянського Союзу. 26–28 жовтня 1939 р. у Львові відбулися Народні Збори, які прийняли Декларації про входження Західної України до складу УРСР і про встановлення радянської влади в Західній Україні. Ці два документи доповнювались ще й Декларацією про націоналізацію банків та великих промислових підприємств, поміщицьких та монастирських земель. 1 листопада 1939 р. Верховна Рада СРСР прийняла Закон про включення Західної України до складу СРСР і возз'єднання її з Радянською Україною. 14 листопада позачергова сесія Верховної Ради УРСР продублювала московське рішення, прийнявши закон про прийняття Західної України до складу УРСР. На всій території Західної України набрали чинність Конституції УРСР і СРСР. Маючи легітимну основу, більшовики доклали всіх зусиль для впровадження рішень Народних Зборів у життя.

Зміна державної приналежності Західної України означала включення економіки краю до господарського комплексу СРСР. В економіці процес перетворень торкався, головним чином, відносин власності з метою зробити її державною або кооперативною, підпорядкованою цілковитому контролю державних органів. Найбільш складним було завдання перебудови аграрного сектору – домінуючого на Волині. Згідно з комуністичною теорією та радянською практикою до колективізації можна було приступати лише після ліквідації попередніх форм землеволодіння. Аграрна реформа на Волині проходила у два етапи. Перший – вересень 1939 р. – початок 1940 р. – націоналізація і розподіл земель. Другий – початок 1940 р. – червень 1941 р. – колективізація селянських господарств.

Під час першого етапу націоналізували поміщицькі, осадницькі та монастирські землі й безкоштовно передали у користування малоземельним і безземельним селянам. Селянина, трудівника і власника в одній особі, комуністи у цей період розглядали як союзника незалежно від майнового стану. Як наслідок, на початок 1940 р. націоналізували 297157,72 га землі, в тому числі: поміщицької – 206109,73 га; церковної – 17224,75 га; осадницької – 27800,62 га; німців, що вибули

– 37064,1 га; державної – 8958,52 га. Цю землю розподілили наступним чином: 137068,88 га передали селянам; 16068,37 – колгоспам; 22616,29 га – радгоспам; 109801,26 га – державним установам; 11602,92 га – залишились для подальшого перерозподілу [1, арк. 3]. До кінця 1940 р. 59778 безземельних і малоземельних селянських господарств одержали 153126 га землі. Крім цього, трудовому селянству передали 3852 коней, 6631 корову, 3491 вівцю та велику кількість сільськогосподарського реманенту [2, с. 51]. Внаслідок розподілу земель докорінно змінилося обличчя волинського села. Скоротилася кількість великих господарств, зросла кількість середняцьких господарств, зменшилось число безземельних і малоземельних селян. Проте в індивідуальне користування роздали лише біля половини конфіскованих земель. Якщо на 17 вересня 1939 р. нараховувалося 12070 безземельних, то на 1 серпня 1940 р. їх залишилось 8943 [1, арк. 1]. Як бачимо за рік кількість безземельних скоротилася всього на 3127 господарств і проблема малоземелля все одно залишалася. Очевидно радянська влада навмисне, всупереч офіційно проголошеній політиці, не використовувала всіх наявних можливостей для вирішення цієї проблеми. Велика кількість малоземельних господарств забезпечувала соціальну базу колективізації. Крім того, радянський досвід передбачав здійснення колективізації в умовах гострої класової боротьби на селі, а остання могла спалахнути тільки за помітного соціального розшарування.

Після короткого першого етапу аграрної реформи розпочалося об'єднання одноосібних селянських господарств у колективні. При цьому головним стимулом колективізації були не якісь реальні переваги колгоспів, а нав'язлива пропаганда, яка часто супроводжувалася адміністративним примусом та погрозами жорстоких репресій з порушенням принципу добровільності. Держава підтримувала колгоспний рух організаційно і фінансово. Найшвидше колективізація відбувалася у Голобському і Ковельському районах. Соціальною базою колгоспів була біднота. Так, в колгоспі с. Холоневичі було 63 колгоспники, з них 65 % – колишні наймити, 20% – бідняки і 15% – середняки [3]. Перший колгосп на Волині з'явився в січні 1940 р. у с. Уховецьк Ковельського району. До червня 1941 р. у Волинській області було 663 колгоспи, в яких об'єднувалося 40994 господарств, усупільнено 288126 га землі, або 25 % земель області [4]. Особливо прискореними темпами колективізація проходила восени 1940 р. та навесні 1941 р. Щоб змусити селян вступати до колгоспів встановлювалися граничні норми землекористування на селянський двір. У Волинській області вони становили від 10 до 15 га [5]. Одноосібникам, які стояли осторонь колгоспів, почали погрожувати, обкладати податками, забирати кращу землю. Методи і форми, що використовувались при колективізації на Волині, остаточно відвернули селян від радянської влади. З перших днів німецької окупації колгоспи розпалися, а їх члени порозбігалися.

Якщо у сільському господарстві колективні форми власності охопили на кінець розглядуваного періоду біля 10-ї частини виробників і були ще далеко від домінуючого становища, то практично всі значні підприємства були націоналізовані, а більшість дрібних товаровиробників більшовики об'єднали в промислові артілі. На Волині насамперед націоналізувалися цегельні заводи, млини та підприємства харчової промисловості. Зміна форм власності, нові інвестиції в економіку Волині на початковому етапі сприяли ліквідації безробіття, зростанню лав місцевого робітництва, і деяким зрушенням в соціальній сфері. Поруч із цими позитивними соціальними наслідками індустріалізації не можна не зауважити того, що в умовах командної економіки, дістаючи роботу на державному підприємстві чи в установі, люди потрапляли до нової форми особистої залежності. Зростання чисельності робітництва також йшло не як природний процес, а внаслідок адміністративного та економічного тиску на дрібних виробників. Форсоване перекачування матеріальних і фінансових ресурсів у розвиток індустрії, орієнтація її на загальносоюзні потреби, без врахування внутрішніх пропозицій викликали стрімке порушення балансу в західноукраїнській економіці. Пріоритетний розвиток важкої індустрії, а також руйнування традиційної інфраструктури незалежних кооперативів, призвели до розбалансування споживчого ринку і до падіння життєвого рівня населення. На націоналізованих підприємствах низькою була продуктивність праці, через нерозпорядливість керівників простоювало обладнання. В інтересах загальносоюзного комплексу проведено й банківську реформу. Були націоналізовані банки, які діяли на Волині до приходу радянської влади, а на їх місці утворені обласна контора та районні відділення Держбанку СРСР.

Очевидно, що в розглядуваний період Західна Україна, в тому числі і Волинь, зазнала примусового входження до радянської суспільної моделі. Це відбулося не внаслідок внутрішнього визрівання соціально-економічних передумов, а в результаті політики радянського керівництва, спрямованої на інтеграцію регіону до СРСР. У 1939–1941 рр. радянський режим знищив усі традиційні структури волинського суспільства. На першому етапі аграрної реформи було націоналізовано поміщицькі, державні, осадницькі та інші землеволодіння та перерозподілено їх між

колгоспами, радгоспами і безземельними селянами. Після цього почалось об'єднання одноосібних господарств в колективні. Промисловість області відразу через націоналізацію переводилася на державні рейки і передавалася у володіння командно–партійного адміністративного апарату. Розпочалась запізніла модернізація промисловості, яка включалась у загальносоюзний комплекс і прив'язувалась до імперської економіки. Ліквідація дрібного виробництва зруйнувала традиційну інфраструктуру, спричинила споживчий голод на ринку і вела в кінцевому рахунку до зниження життєвого рівня населення. Перше знайомство з радянською системою виявилось для волинян в основному негативним досвідом, у результаті якого багато з них дійшли висновку, що більшовицької влади слід уникати будь–якою ціною.

Список використаних джерел:

1. Державний архів Волинської області (Держархів Волинської обл.), ф. Р–32, оп. 1, спр. 3, 3 арк.
2. Нариси історії Волинської обласної партійної організації. – Київ : Політвидав України, 1968. – 256 с.
3. Держархів Волинської обл., ф. Р–32, оп. 1, спр. 1а, арк. 34.
4. Держархів Волинської обл., ф. Р–32, оп. 2, спр. 1, арк. 1.
5. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. Р–2, оп. 7, спр. 297, арк. 325–327.